

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

124:4 • 2004

Dynamiska småstäder

Claes Westling, *Småstadens dynamik. Skänninges och Vadstenas befolkning och kontaktfält ca 1630–1660*, Diss, Linköping Studies in Arts and Science 264, Linköping 2002. 202 s.

Mot bakgrund av den internationella och svenska forskningen om tidigmoderna städer har Claes Westling i föreliggande doktorsavhandling studerat befolkningen i de båda östgötska småstäderna Skänninge och Vadstena vid 1600-talets mitt. Städerna har valts av främst tre skäl: bägge är med en rimlig definition småstäder, det saknas mera kvalificerade undersökningar om dem vad beträffar den aktuella perioden och de har efterlämnat jämförelsevis rikhaltiga rådhusrätts- och magistratsarkiv. De sistnämnda bevaras på landsarkivet i Vadstena och därigenom har författaren haft praktiska och kunskapsmässiga fördelar vid forskningen, eftersom han är tjänsteman vid landsarkivet. Undersökningsperioden, 1630–1660, motiveras närmast med att källorna flödar rikligare från och med 1630-talet och att periodens längd var lämplig av arbetskonomiska skäl.

Som sitt syfte med undersökningen anger Westling att han vill nyansera bilden av den förindustriella staden och dess förmodade låga befolkningstal, agrara struktur och "passivitet". Därför söker han fastställa de båda städernas befolkningsstorlek, närmast år 1650, samt förekomsten av hantverkare, handelsmän och andra icke-agrara stadsbor under perioden. Jordbruket som sådant analyseras däremot inte. Bilden av småstadens "passivitet" vill Westling ytterligare nyansera genom en studie av invånarnas kontakter utanför stadens hank och stör.

Folkmängdsundersökningen resulterar i att författaren anser sig kunna konstatera högre befolkningstal än man tidigare antagit. Också vad gäller förekomsten av hantverkare företer han siffror, som ligger betydligt över dem som tidigare redovisats. De studerade städernas yrkesgrupper presenteras och vissa skillnader mellan städerna klargörs. En väsentlig sådan var att det statliga inslaget var betydligt starkare i Vadstena, som hyste slottsförvaltning, artillerigarnison, hospital och krigsmanshus. Förekomsten av de sistnämnda inrättningarna är naturligtvis ingen nyhet, men allt sammantaget kan författaren konstatera att de bägge städernas befolkning var både större och mer mångfacetterad än man tidigare antagit.

Vad gäller stadsbornas kontaktfält har Westling valt att inrikta sig på vad han kallar "informella" kontakter, alltså individuella kontakter utanför den offentliga sfären. Han kan beträffande såväl Skänninge som Vadstena slå fast att det främst är de högre sociala skiktens kontakter som går att belägga. Han kan också konstatera att släktskapen var en viktig faktor i sammanhanget. De flesta belagda kontakterna gällde den närmast belägna landsbygden i västra Östergötland och norra

Småland, men också relativt avlägsna städer berördes. Emellertid var varken Skänninge eller Vadstena stapelstad och kontakterna utanför svea- och götalandskapen var ytterst få. Den kvantitativa redovisningen av stadsbornas kontaktfält fördjupas genom exempel på individers och gruppers kontakter. Till de särskilt studerade hör storköpmännen Erland Svensson i Vadstena och Erik Jonsson i Styra nära Skänninge, vilka båda hade jämförelsevis vidsträckt kontaktfält. Andra individer som berörs är smeden Olof Håkansson i Skänninge, Erik Lindschölds far, och bokhållaren vid krigsmanshuset Måns Andersson, svåger till storfinansiären Mårten Augustinsson Leijonsköld. Westling redogör också för de fattigas ibland förvånansvärt långväga förbindelser till långivare i Norrköping eller Göteborg.

Sammanfattningsvis menar författaren att han lyckats nyansera bilden av småstaden i åsyftad riktning. Större än man trott var både befolkningens storlek och stadshantverkets mångfald. Kontakterna med omvärlden hade en ansenlig spridning. En närmare granskning av avhandlingen bekräftar att intressanta resultat nåtts, men visar också på vissa problem vid undersökningens genomförande.

Formalia

Avhandlingens disposition är berömvärd klar och lättöverskådlig. Claes Westling ger raka besked om vad han ska undersöka, gör sedan det och redovisar systematiskt sina resultat. En liten avvikelse från systematiken utgörs av att redovisningen av resultaten rörande Vadstena och Skänninge inte genomgående sätter den ena staden först, vilket nog kan vilseleda den ouppmärksamme. Det kan också anmärkas att slutsatserna i kapitel 4, vari städernas befolkning undersöks, redovisas före kapitlets avslutande avsnitt om legala och illegala besökare i städerna. Det senare avsnittet är alltså ett slags exkurs, fastän inte klart markerat som en sådan. Men som helhet är alltså dispositionen alldeles utmärkt.

Framställningen flyter lätt i en saklig och tydlig stil. Inga onödiga utvecklingar och omtuggningar stör intrycket. Avhandlingsförfattaren omtalar i sitt förord att han av en bekant getts en grundkurs i "hur man undviker att påverkas av 1600-talssvenska" (s 8). Att han framgångsrikt tillgodogjort sig denna kurs kan var och en konstatera.

Inte lika tillfredsställande som den formella framställningen i övrigt är referenssystemet. Notapparaten är sålunda inte helt samordnad med käll- och litteraturförteckningen. Exempelvis ger not 58, s 23, en hänvisning till "Pirenne, s 149 f", men det åsyftade verket återfinns inte i litteraturförteckningen. Omvänt finns i litteraturförteckningen tre arbeten, som inte förekommer i noterna.¹

1. Anders Florén & Henrik Ågren, *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, Lund 1998, Thomas Hardy Leahey, *A History of Psychology. Main Currents in Psychological Thought*, New Jersey 1987, samt Keith Wrightson & David Levine, *Poverty and Piety in an English Village. Terling, 1525–1700*, New York 1979.

Författaren har i notapparaten inte alltid angett verkens tryckår. Detta har skapat några oklarheter, som när hänvisning sker till "Heckscher" (s 18, 37) och litteraturförteckningen upptar två verk av denne. I not 66, s 27, hänvisas till "Medeltidsstaden 73, s 48". Det återopade arbetet kan identifieras som Hans Andersson, *Sjuttiosex medeltidsstäder – aspekter på stadsarkeologi och medeltida urbaniseringsprocess i Sverige och Finland* (Medeltidsstaden, 73), Stockholm 1990. På ett annat ställe (not 55, s 22) återopas samma verk som "Hans Andersson". För övrigt ges alltför många hänvisningar utan sidangivelser (se t ex not 408, s 119).

Diagram 1 (s 14) visar inte, så som anges, "nya svenska städer under seklerna 1000–1800", utan hela antalet städer i Sverige (med Finland) vid vissa tidpunkter under denna period. Den på ett ställe omtalade riksdrotsen "Johan Oxenstierna" (s 114) hette i verkligheten *Gabriel Oxenstierna*.

Uppgifterna om fögderiindelningen i undersökningsområdet (s 76) är inte helt lätta att förstå. Det framstår nämligen som ytterst oklart på vilket sätt Aska och Lysings härader på 1630- och 1640-talen samordnats i fögderier med Dals och Göstrings härader. Enligt J A Almquist utgjorde Dals och Aska härader ett fögderi, Göstrings och Lysings härader ett annat. År 1649 slogs de fyra samman till ett enda fögderi.² Westling har haft tillgång till uppgifter som sägs korrigerat Almquists, men redovisningen är likväl oklar.

Källor

Undersökningarna av stadsbefolkningarna och deras kontaktfält bygger på ett stort och delvis svärbemästrat källmaterial. Mantalslängdernas problem som källor till befolkningsundersökningar har som bekant diskuterats mycket i forskningen. Författaren har därutöver använt ett omfattande material, bland annat städernas domböcker och ministeriallängder, som han utvalt efter övervägande av ytterligare andra tänkbara källor. Av arbetsekonomiska skäl måste naturligtvis vissa avgränsningar göras. Emellertid är inga av dessa källor ursprungligen avsedda att tjänstgöra som befolkningsredovisningar eller som underlag för näringsstatistik och det är ofta synnerligen svårt att säkerställa identiteten för de individer som nämns. Utifrån stickprov i författarens källor, men också på grundval av mina egna kunskaper om motsvarande material i landsarkivet i Uppsala, gör jag bedömningen att han gjort ett välvärdigt källurval.

Westlings excerpering av källorna har kontrollerats genom stickprov. Jämförelser har därvid gjorts mellan uppgifterna i bilaga 1, som är den stora excerptsamling varpå övriga bilagor bygger, och vissa källor. Det handlar då om 1650 års mantalslängder, några ställen i städernas protokoll på 1640- och 1650-talen samt köpmannen Erland Svenssons räkenskaper. Stickproven visar att författaren vis-

2. Johan Axel Almquist, *Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden med särskild hänsyn till proviens och säterbildning*, 3:1, Stockholm 1946, s 59f, 73.

serligen inte excerperat alla individbelägg i protokoll och räkenskaper – vilket man nästan skulle kunna tro när man studerar den omfattande bilagan – men att han såvitt jag kunnat finna fångat upp de relevanta individuppgifterna. Textuppgifter, som ofta är både svårlästa och svårtolkade, sammanfattas i bilagens kommentarkolumn på ett korrekt och tillförlitligt sätt. En eloge skall författaren också ha för att excerpterna genom att läggas ut på Internet gjorts allmänt tillgängliga.³ Claes Westling tillgodoser i ovanligt hög grad det vetenskapliga kravet på möjlighet till prövning av hur forskaren arbetat.

Westlings behandling av källorna som sådana framstår som mycket säker.

Metod

Metodiskt intressanta är framförallt de stora undersökningarna av de båda städernas folkmängd och yrkessammansättning samt stadsbornas kontaktfält. Beräkningarna av de båda städernas befolkningsstorlek kan förenklat sägas bygga på tre steg:

1. Bred källexcerpering.
2. Identifiering av populationernas hushållsbildande individer vid den tidpunkt som skall undersökas.
3. Multiplicering av uppgifterna om antalet hushållsbildande individer med en viss koefficient, som antas ge ett ungefärligt värde för hela populationens storlek, det vill säga städernas folkmängd.

Westling söker fastställa de båda städernas befolkning år 1650. Steg 1, källexcerperingen, har som jag ovan nämnt inte vållat några problem.

Vad gäller steg 2 har däremot vissa svårigheter uppstått. Uppgifter om hushållsbildande individer år 1650 redovisas i särskilda bilagor till avhandlingen, nämligen bilaga 2 för Vadstena och bilaga 3 för Skänninge. Tyvärr har vissa uppgifter i den grundläggande excerptsamlingen, bilaga 1, missats vid sammanställningen av bilaga 3, varpå alltså beräkningen av Skänninges befolkning 1650 grundar sig. Nio av 108 omnämnda personer i 1650 års mantalslängd för staden återfinns inte i bilaga 3, fastän uppgifterna korrekt noterats i bilaga 1. Bland dessa nio är stadens kyrkoherde, Daniel Dalinus, och handelsmannen Hieronymus Göransson Bernegau.

Samtidigt har vid befolkningsberäkningarna för både Skänninge och Vadstena använts personuppgifter, som jag för min del finner alltför osäkra. Till exempel har Westling som invånare i Vadstena 1650 räknat Margareta Skinnrederska, ett döma av bilaga 1 endast belagd 1635. Skulle bara de personer tagits med som belagts antingen 1650 eller två någotsånär näraliggande årtal på ömse sidor om detta hade antalet individer i bilagorna 2 och 3 varit lägre. Jag har gjort ett över-

slag, där jag som invånare i städerna utöver de nämnda kategorierna också godtagit personer, som belagts endast 1649 eller endast 1651. En beräkning på dessa grunder skulle minska antalet namngivna hushållsbildande individer i Vadstena från Westlings 263 till ungefär 230. Vad gäller Skänninge skulle antalet minska från 146 till ungefär 125. Härtill kan dock fogas de nio individer som förbigåtts och antalet i sammanhanget relevanta Skänningebor 1650 skulle då vara omkring 135.

Nu till steg 3, alltså multipliceringen av individuppgifterna med en koefficient, som antas ge ett närmevärde för hela folkmängden, inklusive barn och gamla. Författaren använder utan någon diskussion samma koefficienter för Skänninge och Vadstena som Sven Lilja i dennes tårtorsstatistiska arbete.⁴ Valet av dessa koefficienter motiveras endast med att de använts av Lilja, trots att Westling annars är kritisk till Liljas statistik (not 115, s 40). Det hade förstås varit på sin plats med en utförlig diskussion av koefficienternas storlek, eftersom de är så avgörande för resultatet. Lilja själv är mycket försiktig när han diskuterar dem, och det framgår av den internationella litteraturen att problemet är komplicerat.⁵

Ett positivt resultat av Westlings befolkningsundersökning är att hans breda källexcerpering, som gått långt utöver mantalslängder och kyrkböcker, visat sig vara ett givande tillvägagångssätt. En utförligare diskussion av de valda koefficienterna hade emellertid varit i högsta grad befogad. Westlings befolkningsberäkningar framstår alltså som metodiskt intressanta men till sina resultat tämligen osäkra.

Vad gäller Westlings uppgifter om stadsbornas yrken grundar de sig främst på personernas titulatur i stadens protokoll. Utan att underkänna metoden kan man naturligtvis fråga sig, om det alldeles kan uteslutas att en person som kallas till exempel pottemaker ändå inte levtt mest på ett litet jordbruk. Men tills motsatsen bevisats ter sig ändå protokollsuppgifterna som rimligt tillförlitliga vittnesbörd om att den eller den personen faktiskt utövtt det angivna hantverket.

När det gäller undersökningen av stadsbornas informella kontakter har författaren använt sig av en på sitt sätt enkel, men mycket arbetskrävande metod, som gått ut på att notera alla slags omnämmanden i källorna av kontakter utanför respektive stad. Tillvägagångssättet påminner om Börje Hanssens i dennes klassiska Österlensstudie eller Örjan Simonsons i dennes undersökning av Torstuna härad, men har här fått en annan tillämpning.⁶ Westling framhåller (s 105) att siffrorna

4. Sven Lilja, *Städernas folkmängd och tillväxt. Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal* (Historisk tårtorsstatistik, 2), Stockholm 1996, s 15ff, 117, 138.

5. Se t ex Klaus Gerteis, *Die deutschen Städte in der frühen Neuzeit. Zur Vorgeschichte der "bürgerlichen Welt"*, Darmstadt 1986, s 52ff, och Jeremy Boulton, *Neighbourhood and Society. A London Suburb in the Seventeenth Century*, Cambridge 1987, s 14.

6. Börje Hanssen, *Österlen. En studie över social-antropologiska sammanhang under 1600- och 1700-talen i sydöstra Skåne*, Stockholm 1952, bl a s 70ff. Örjan Simonson, *Den lokala scenen. Torstuna härad som lokalsamhälle under 1600-talet*, Uppsala 1999, s 89ff.

3. www.ep.liu.se/diss/arts_science/2002/264/

endast representerar styrkta kontakter och säkert ger mycket låga tal i förhållande till de verkliga kontaktfältens omfattning. Han påpekar också att beläggen främst gäller de högre befolkningsskikten. Omkring 60 procent av kontaktuppgifterna från Vadstena har till exempel hämtats ur storköpmannen Erland Svenssons räkenskaper vilket enligt författaren själv ger undersökningen "en väldig slagsida" (s 108, 128).

Tolkningar och resultat

Claes Westling framhåller att hans befolkningsberäkningar väsentligt skiljer sig från Sven Liljas i dennes ovannämnda tätortsstatistiska arbete (s 36). Lilja uppskattar Skänninges befolkning omkring 1650 till "ca 326" personer, medan Westlings skattning hamnar på "ca 549" personer, det vill säga en höjning med 68 procent. För Vadstenas del anger Lilja "ca 541" personer, Westling "ca 1208", en höjning med inte mindre än 123 procent. Den mycket stora skillnaden för Vadstenas del beror sannolikt – även om Westling inte nämner detta – på att Lilja inte beaktat hospitalshjonen och intagna på krigsmanshuset. Det bör påpekas att dessa individer, sammanlagt kanske 130 till antalet, av Westling inte räknats som hushållsbildande.

Även om Westlings befolkningskattningar kanske hamnat alltför högt bör det framhållas att Liljas siffror för just 1650-talet är anmärkningsvärt låga. Skänninges befolkning skattar han till 648 personer 1614 och 561 omkring 1695, men alltså bara 326 i början av 1650-talet. Samma dykning med därpå följande uppstigning förmodas Vadstenas folkmängd ha gjort. Befolkningen antas av Lilja på 1610-talet ha uppgått till 1033 personer och på 1690-talet till 812 personer, medan antalet invånare omkring 1650 alltså skulle ha varit endast 561. Om Liljas skattningar håller skulle Vadstenas befolkning i stort sett ha halverats mellan 1610 och 1650. Det kan bara beklagas att inte denna aspekt av *befolkningens* "dynamik", alltså tillväxten eller avtagandet, diskuterats i avhandlingen.

Det intressantaste med Westlings folkmängdsundersökning är trots allt inte följderna för vår syn på de båda städerna Skänninge och Vadstena utan vad den kan betyda för beräkningen av rikets stadsbefolkning överhuvudtaget. Det hade varit intressant om resultatens räckvidd diskuterats mera (jfr s 85). Oklart är till exempel om författaren tänkt sig att de har bäring också på den östra riksdelen, som ju hade samma typ av stadsförvaltning och därmed samma källmaterial. I det ovan angivna diagrammet liksom i diskussionen av städernas rangordning (s 27) sätts Vadstena och Skänninge in i ett rikssammanhang, där också den östra rikshalvan ingår, men på andra ställen förefaller undersökningen endast avse det nuvarande Sverige (se s 18 om "det egentliga Sveriges" folkmängd samt s 33, där "landets" län enligt 1634 års regeringsform uppges ha varit elva, vilket betyder att de finska länen inte medräknats). När det gäller stadsbefolkningens andel av hela befolkningen i "egentliga" Sverige hänvisar Westling (s 18) till Eli F Heckschers

folkmängdsuppskattning på ungefär en miljon, men har inte alls beaktat Lennart Andersson Palms stora befolkningsstudie.⁷

Vad gäller befolkningens yrkessammansättning visar författaren övertygande att Ernst Söderlunds på mantalslängder grundade tabell över hantverkare i 69 svenska städer vid 1600-talets mitt ger alldeles för låga tal beträffande Skänninge och Vadstena, och med all sannolikhet överhuvudtaget. Författaren påpekar detta men antyder alltför blygsamt att Söderlunds tabell dock kan användas för komparativa resonemang (s 153).⁸ Häremot vill jag invända att detta inte alls är säkert. Söderlunds excerptist har för övrigt missat två krukmakare i Skänninge stads mantalslängd 1650.⁹ Ännu viktigare är att det kan finnas systematiska skillnader mellan olika städer, en risk som Söderlund tonar ned så gott han kan.¹⁰

Författaren har i enlighet med sitt syfte visat på en småstadens dynamik i den meningen att näringsstrukturen i undersökningsorterna var betydligt allsidigare än den enligt vedertagna föreställningar skulle ha varit. Men dynamiken, som ju måste ha inneburit en förändring, kunde ha fångats ännu bättre med två eller flera mätpunkter (t ex 1630 och 1660 eller 1650 och 1700).

I alla fall var städerna mer ekonomiskt differentierade än man trott, om nu – som både Westling och jag håller för sannolikt – yrkestitlarna är upplysande. Men det var kanske även landsbygden?¹¹ Jag skall inte gå närmare in på den frågan här, men Westlings upplysningar om den stadsgränsöverskridande storköpmannen Erik Jonsson i Styra (tidvis bosatt även i Vadstena och Skänninge) är mycket intressanta (se särskilt s 112ff).

Resultaten i kapitel 5 rörande stadsbornas kontakter på omgivande landsbygd och i vissa viktiga köpstäder är kanske inte så överraskande. Men det är utmärkt att få bekräftat vad man hittills bara kunnat gissa.

Något som författaren kunde gjort mera av är frågan om *formella* kontaktfält, berörd nästan i förbigående i avsnitt 5.4 (s 147 f). Westling nämner riksdagar och möten samt kontakterna med länsstyrelse, hovrätt och domkapitel. Förbindelserna med huvudstaden Stockholm liksom med stifts- och residensstaden Linköping är intressanta inte minst med tanke på att statsapparaten byggdes ut under detta skede och att samröre av detta slag måste ha ökat. En grundligare undersökning hade utan tvivel varit av intresse.

7. Lennart Andersson Palm, *Folkmängden i Sveriges socknar och kommuner 1571–1997. Med särskild hänsyn till perioden 1571–1751*, Göteborg & Visby 2000.

8. Ernst Söderlund, *Hantverkarna*, 2. *Stormaktstiden, frihetstiden och gustavianska tiden* (Den svenska arbetarklassens historia, 8), Stockholm 1949, s 470ff.

9. Söderlunds ovannämnda tabell upptar ö h inga krukmakare i Skänninge, men i stadens mantalslängd (Mantalslängder, Östergötlands län 1650, RA) återfinns såväl "Jacob Pottema[kare]" som "Hans Pottema[kare]".

10. Söderlund 1949, s 424f.

11. Detta hävdas av Carl-Johan Gadd, *Självhushåll eller arbetsdelning? Svenskt lant- och stadshantverk ca 1400–1860*, Göteborg 1991, s 337f.

Till de formella kontakterna kan man räkna de besök i städerna som gjordes av högre ämbetsmän, väl oftast landshövdingarna. Westling nämner i förbigående (s 10, 114) riksdrottsens och rikskanslerns besök 1639, med intressanta uppgifter om Erik Jonssons penningförsträckning till drotsen. Låt mig tillfoga att bägge besöken omtalas i riksrådet Schering Rosenhanes minnesanteckningar, som också upplyser om hur Rosenhane hösten 1637 mottog sitt landshövdingeämbete. Från sin gård Torp i Södermanland reste han först över Norrköping och Gottlösa till Vadstena, "där som allmogen var hopkallad, då herr Knut Posse tog sitt avsked och jag däremot kändes vid och lät uppläsa min fullmakt". Efter en del andra bestyr och frukost hos biskopen i Linköping for Rosenhane några dagar senare till Norrköping: "Där hade vi åter allmogen tillhopa såsom i Vadstena och lät uppläsa min fullmakt".¹² Här illustreras Vadstenas betydelse som statlig stödjepunkt i västra Östergötland.

I sin tidigare nämnda översikt av fögderiindelningen i västra Östergötland uppger författaren att städerna Skänninge och Vadstena ingick i de fögderier, som omfattade Göstrings respektive Dals härader: "Att städerna tillhörde dessa fögderier framgår av deras domboksprotokoll" (s 76). Vedertagen "handbokskunskap" – om jag så får uttrycka mig – säger emellertid att städernas förvaltning vid denna tid var skild från fögderiernas, som endast omfattade landsbygden. Och städernas räkenskaper redovisades alltid skilda från fögderiernas, att döma av de länsräkenskaper jag tagit del av. Emellertid är det riktigt att häradsfogdarna inte sällan var närvarande på rådstugorna i Skänninge och Vadstena. Särskilt tycks detta gälla Johan Brun, som var häradsfogde i Aska och Dal 1635–1649 och samtidigt slottsfogde i Vadstena. Men även häradsfogdar som inte var slottsfogdar kan beläggas som närvarande på rådstugan. I protokollens ingresser markeras de vid 1650-talets början som överordnade stadens borgmästare och råd.¹³ Här finns uppslaget till en spännande undersökning av städernas förhållande till häradsfogdar och fögderier.

Slutomdöme

Överhuvudtaget hade jag, med tanke på författarens syfte att studera städernas "dynamik", gärna sett ett tydligare förändringsperspektiv i undersökningen. Metoddiskussionen och anknytningen till tidigare forskning är otillräckliga när

det gäller folkmängdsberäkningarna, som inte har övertygat mig. Det hade varit intressant om författaren utnyttjat tillfället till en rejäl diskussion av Sven Liljas undersökningar av de svenska städernas funktioner, befolkning och tillväxt.¹⁴

Till avhandlingens förtjänster hör att den är tydligt avgränsad och framställningen redig. Men viktigare än de formella egenskaperna är att författaren har prövat nya eller föga använda metoder för beräkningar av stadsbefolkningars storlek, yrkessammansättning och kontaktfält.

Claes Westling polemiserar mot föreställningen att periodens småstäder hade liten befolkning och en närmast agrar ekonomisk struktur med därav följande "passivitet". Något som han tydligt har demonstrerat är att de undersökta städernas näringsliv var långt mer utvecklat än man kunde ha väntat utifrån såväl vanliga schablonföreställningar som Ernst Söderlunds ofta återopade bearbetning av 1650-talets mantalslängder. I den meningen var Skänninge och Vadstena otvivelaktigt mer dynamiska än passiva. Jag vill understryka att författarens insatser härvidlag har en stor metodisk betydelse, med räckvidd långt bortom de båda östgötastäderna. Inga kommande undersökningar av 1600-talsstädernas näringsstruktur kan bortse från Claes Westlings metoder och resultat.

Björn Asker *

12. [Schering Rosenhane], "Riks-rådet och Öfver-ståthållaren friherre Schering Rosenhanes lefverne, af honom sielf beskrifvit", *Nya svenska biblioteket*, utg af C C Gjörwell, 2, Stockholm 1763, s 596f, 602f.

13. Se t ex protokoll vid allmänna rådstugan i Vadstena 16 april 1651 samt protokoll vid rådstugorna i Skänninge 17 juli och 3 augusti 1652. Vid alla tre tillfällena närvarade befallningsmannen i Dals m fl härader Magnus Jönsson [Hane], som i ingresserna nämns före borgmästare och råd (Vadstena rådhusrätts och magistrats arkiv, A 1:5, Skänninge rådhusrätts och magistrats arkiv, A 1:3, båda landsarkivet i Vadstena). Observera att blotta närvaron vid rådstugor inte har registrerats i avh:s bilaga 1.

14. Sven Lilja, *Tjuvehål och stolta städer. Urbaniseringens kronologi och geografi i Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal*, Stockholm 2000.

* Fakultetsopponent.